

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ЕЛЕКТРОННИХ БАЗАХ ДАНИХ

Анотація. У статті проведено аналіз розглянутих питань, присвячених проблемі дотримання прав авторів при систематизації інформації в електронних ресурсах. Встановлено, що ряд положень щодо використання науково-технічної інформації в електронних ресурсах організацій потребує більш детального розгляду відносно дотримання законодавства. Поставлено завдання розробити алгоритм систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних організацій. Проаналізовано використання науково-технічної інформації організаціями при розміщенні її в електронних базах даних. Виявлені порушення, які допускаються організаціями. Запропоновано алгоритм систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних. Розроблений алгоритм дозволяє організаціям розміщувати об'єкти авторського права в своїх електронних базах даних без порушення прав авторів.

Ключові слова: систематизація, бази даних, науково-технічна інформація, електронні ресурси, твір, копіювання, законодавство, автор, права, договір.

Постановка проблеми. У сучасному світі на сайтах організацій присутні бази даних за допомогою яких користувачі можуть отримати вільний доступ до вітчизняної і світової науково-технічної інформації. Одночасно, організації зобов'язані дотримуватися Закону України «Про авторське право і суміжні права», який регулює й охороняє відносини, що стосуються використання творів науки, культури й мистецтва. Однак, швидкий розвиток технологій робить проблематичним дотримання організаціями правових норм в області авторського права. З одного боку, вони надають користувачам необхідну інформацію. З іншого, користувачі зацікавлені в одержанні інформації найбільш мобільним способом, який передбачає швидкий, але слабо контрольований процес копіювання творів. Автори ж зацікавлені у дотриманні їх особистих і майнових прав. Таким чином, дотримуючись законів про охорону авторських прав, організація потрапляє в ситуацію, коли вона не може вільно надати користування електронними документами своїм користувачам без порушення цих же законів.

Тому важливим стає питання збереження рівноваги між дотриманням прав авторів і задоволенням потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним проблемі дотримання прав авторів при систематизації інформації в електронних ресурсах присвячені дослідження О. Ф. Бойкової, С. Г. Богацької, В. А. Мінаєвої, С. А. Моїсєєвої, О. Б. Антопольського, Н. З. Стародубової, Я. Л. Шрайберг та ін. [1-5].

Питання доступності науково-технічної інформації у зв'язку з використанням нових інформаційних технологій, створення електронних баз даних, копіювання науково-технічної інформації, а також питання захисту авторських прав співробітників бібліотек - укладачів різноманітних бібліографічних посібників та методичних рекомендацій, розглядаються в роботах О.Ф. Бойкової [1].

Питання відкритого доступу до інформаційних ресурсів, а також питання дотримання авторських прав при роботі з електронними документами, базами даних розглядав Я. Л. Шрайберг [5].

У той же час ряд положень щодо використання науково-технічної інформації в електронних ресурсах організацій потребує більш детального розгляду відносно дотримання законодавства.

Метою дослідження є розробка алгоритму систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. При систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних організацій можна виділити чотири основних напрями діяльності з використанням електронних ресурсів, в яких питання дотримання авторського права є найбільш спірними:

- збір, використання і збереження електронних документів;
- використання інформації, отриманої з Internet і інших комп'ютерних мереж;
- оцифрування документів самою організацією для створення резервних копій або ж для використання документів службами електронної доставки документів;
- копіювання документів з баз даних, оптичних дисків та інших електронних носіїв [3].

Сьогодні найбільш популярними електронними ресурсами є електронні каталоги; бібліографічні, реферативні й фактографічні бази даних; електронні книги; електронні бібліотеки. У цілому електронні ресурси, що включаються до фондів організації, можна представити схемою, яка наведена на рис. 1.

Рисунок 1 - Електронні ресурси організації

Одним з найбільш значущих компонентів систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних організацій є електронний каталог, за допомогою якого здійснюється каталогізація поточних надходжень і інформаційне обслуговування. Електронний каталог є засобом поліпшення доступності депозитарних або архівних матеріалів.

Електронні ресурси придбані з інших джерел, мало чим відрізняються за структурою від тих що створені організацією. Деяка науково-технічна інформація отримується від авторів та організацій-партнерів в якості подарунка. Також деякі електронні носії купляються у видавництвах і у агрегаторів (EBSCO), які є великими корпораціями по збору і наданню інформації з конкретного напрямку в мережі Інтернет.

В своїй роботі організації активно використовують ресурси Інтернету, де вони знаходять інформацію як для себе, так і для користувачів їх баз даних. Інформація копіюється і, при потребі, роздруковується. Організації створюють свій сайт із невеликим набором відомостей про свою діяльність і з реальною можливістю пошукового доступу до своїх ресурсів. Конкуренція змушує переходити до надання користувачам електронних версій повних текстів документів, у першу чергу – періодики. Це є статті авторів з журналів, які мають широкий попит серед читачів.

В умовах цифрових технологій з'явилась можливість електронної доставки документу (ЕДД) і легкого копіювання, яке забезпечує абсолютну ідентич-

ність з оригіналом. Як тільки об'єкт перетворений у цифрову форму, стає дуже просто відтворювати його багато разів без втрати якості, і поширювати з використанням телекомунікаційних засобів. Поступово, впроваджуючи нові інформаційні технології, організації розвивають сканування документів і пересилку їх по електронній пошті.

На жаль, при простому скануванні необхідних видань, та розміщенні електронних копій документів в своїй мережі для надання доступу до них читачам, організації, зокрема бібліотеки, порушують норми закону тричі: 1) розміщуючи без згоди суб'єктів авторського права твір в своїй мережі, адже відтворення будь-яких матеріалів, що охороняються авторським правом, без згоди суб'єктів авторського права є порушенням авторських прав; 2) надаючи до них доступ читачів; 3) передаючи документи в електронній формі по мережах без здійснення виплат авторам.

Таким чином, слід зазначити, що запровадження ІТ-технологій має чудовий вплив на формування електронних ресурсів організацій, проте, керівникам і фахівцям в останні роки доводиться зустрічатися з рядом проблем у сфері авторського права, які пов'язані з забезпеченням нормативно-правового обґрунтування організації та функціонування різноманітних інформаційних ресурсів і послуг.

Сьогодні авторські права в Україні регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про авторське право і суміжні права», Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів, до якої Україна приєдналася в 1995 році, Всесвітньою конвенцією про авторське право 1952 року, участь у якій Україна підтвердила в 1993 році, Договором ВОІВ про авторське право. Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в автоматизованих системах», «Про обов'язковий примірник документів», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис».

З іншого боку, діяльність організацій з надання та розповсюдження інформації регулюють численні проекти міжнародних громадських організацій, такі як: Програма універсальної доступності публікацій (ІФЛА), Програма «Пам'ять миру», Збереження і доступ до даних (ЮНЕСКО), Декларація керівних принципів з використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти та розширення культурного обміну та ін.

У законодавстві про авторське право можна виділити чотири основних аспекти: віднесення до об'єктів авторського права підготовлених інформаційних та інших документів; визнання авторами співробітників, що створюють інформаційні та інші документи; надання організаціям, зокрема бібліотекам, переваг у вільному використанні тиражованих документів та їх репродукування; проблеми авторського права, виникають у процесі створення і функціонування електронних бібліотек.

Ст. 446 Цивільного Кодексу України (ЦКУ) та ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі Закон) визначають, що авторське право діє протягом всього життя автора і 70 років після його смерті. Ст. 440-441 ЦКУ та ст. 15, 31-32 Закону визначені майнові права авторів на твір [6-7]. Відповідно до норм цих статей, організації повинні отримувати дозвіл автора або особи, яка має авторські права, на копіювання твору, або отримати ліцензію на використання твору з певною метою. Без порушення авторських прав організації мають можливість створювати електронні копії документів, які не є об'єктами авторського права. У ст. 434 ЦКУ та ст. 10 Закону наведений перелік об'єктів, які не охороняються авторським правом.

Цивільний Кодекс України в ст. 444 та Закон України «Про авторське право і суміжні права» в ст. 21 вказують на випадки вільного використання твору без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням його імені і джерела запозичення.

Вільне відтворення організаціями, зокрема бібліотеками та архівами, примірників твору репрографічним способом обговорено в ст. 22. Бібліотеками допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, репрографічне відтворення одного примірника твору якщо діяльність їх не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку, але за певних умов.

Аналіз ст. 22, 23 Закону показує, що слід обмежувати кількість копій, зроблених по запитам фізичної особи, становити кошторис на надання послуг із ксерокопіювання, і таким чином обґрунтовувати їх вартість. Надання копій творів іншим бібліотекам, що втратили свої екземпляри (якщо строк охорони твору ще не минув), повинне здійснюватися тільки у виняткових випадках (коли немає можливості законним шляхом придбати екземпляр твору) і в межах державних бібліотечних фондів. Цей висновок можна зробити виходячи з обмеженості випадків використання творів без згоди автора й виплати винагороди та інтересів держави як власника бібліотечних ресурсів.

Слід також зазначити, що в законодавстві відсутні норми, які надавали б бібліотекам право зберігати електронні копії друкованих видань.

Детальний аналіз використання науково-технічної інформації організаціями, розгляд і вивчення чинного законодавства та виявлення деяких недоліків в ньому, дали змогу розробити алгоритм систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних. В якості організації, яка систематизує науково-технічну інформацію розглянуто бібліотеку (рис. 2).

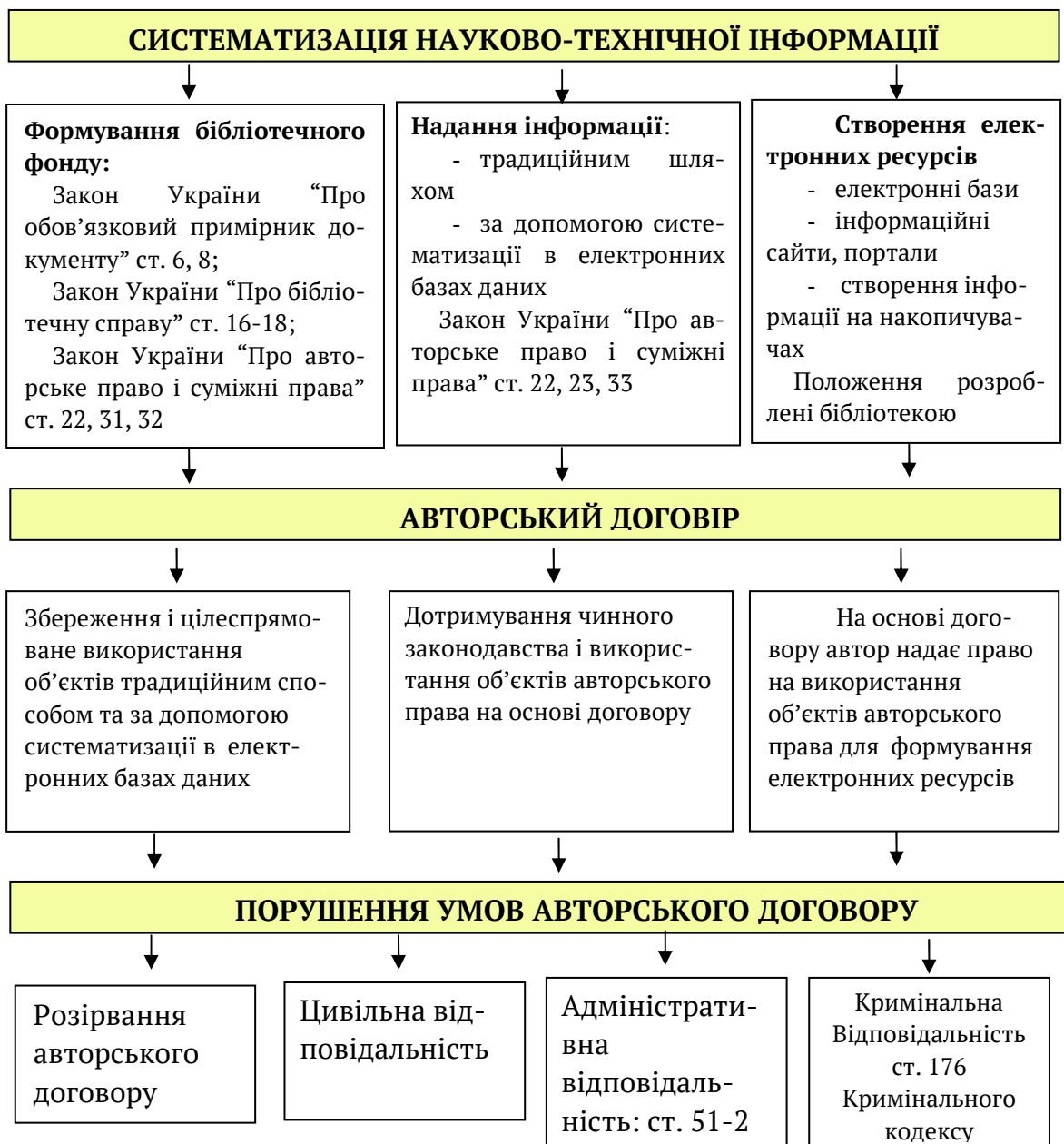

Рисунок 2 - Алгоритм систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних

Перша частина алгоритму вказує на традиційні способи використання науково-технічної інформації як об'єктів авторського права і способи використання при систематизації в електронних базах даних. На алгоритмі показана робота в трьох напрямках:

1. Формування і збереження об'єктів авторського права, тобто формування бібліотечного фонду. Цей процес повинен відбуватися згідно законам України: «Про обов'язковий примірник документу» ст. 6, 8; «Про бібліотечну справу» ст. 16, 18; «Про авторське право та суміжні права» ст. 22, 31, 32.

2. Надання інформації традиційним шляхом та за допомогою систематизації в електронних базах даних. Традиційний метод – метод, коли бібліотекар видає читачеві необхідний документ для роботи в читальному залі або на абонементі. Систематизовані бази даних дають змогу зробити електронну копію документу, але при цьому треба дотримуватися Закону України «Про авторське право та суміжні права» ст. 22, 23, 33.

3. При створенні електронних ресурсів бібліотеки (електронних баз даних, електронних каталогів, інформації на накопичувачах) широко використовують твори авторів. Створюючи свої ресурси працівники бібліотеки повинні пам'ятати про авторські права і діяти стосовно чинного законодавства. При створенні електронних ресурсів розроблюється Положення бібліотеки, в якому регламентується основні засади формування і використання електронних ресурсів.

Всі три напрями використання об'єктів авторського права повинні супроводжуватися авторськими договорами. Права і обов'язки авторів і бібліотечних фахівців дадуть змогу урегулюванню конфліктів між двома сторонами. В договорі може бути прописано як використовувати об'єкти авторського права при їх систематизації і збереженні в електронних базах даних, а також як надавати інформацію користувачам, не порушуючи при цьому прав авторів.

Остання частина алгоритму вказує на те, які заходи будуть застосовані, якщо бібліотеки не будуть дотримуватися положень авторського договору та чинного законодавства.

Насамперед, це розірвання умов авторського договору і припинення подальшої співпраці між двома сторонами.

За захистом авторського права необхідно спочатку звернутись до порушника з претензією, а потім, якщо порушник не відповів на претензію, або відповів, що своїми діями не порушує авторське право, можна звернутись до суду.

Адміністративна відповідальність за порушення авторських прав перед-

бачена ст. 51-2 Кодексу про адміністративні правопорушення.

Окрім цивільної і адміністративної, в деяких випадках, законом передбачена і кримінальна відповідальність, яка встановлюється згідно ст. 176 Кримінального кодексу України.

Результати. Розроблений алгоритм систематизації науково-технічної інформації в електронних базах даних дозволяє організаціям розміщувати об'єкти авторського права в розроблених електронних базах даних без порушення прав авторів.

ЛІТЕРАТУРА / ЛИТЕРАТУРА

1. Бойкова О.Ф. Интеллектуальная собственность и информационные ресурсы библиотек / О.Ф. Бойкова // Университетская книга. - 2008. - №1. - С. 30-35.
2. Богацкая С.Г. Авторское право в библиотечном деле / С. Г. Богацкая // Библиография. - 2005. - № 2. - С. 34-41.
3. Моисеева С. Вопросы авторского права при использовании электронных документов в библиотеках: опыт работы и пути решения проблемы / С. Моисеева // Библиотечный форум України. - 2004. - № 1. - С. 25-31
4. Минаев В.А. Авторское право и библиотеки в условиях развития новых технологий / В. А. Минаев // Библиотековедение. - 2006. - № 3. - С. 32-36.
5. Шрайберг Я.Л. Библиотеки в условиях правовой и технологической эволюции процессов общественного развития. Ежегодный доклад Конференции "Крым". Год 2008 / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. - 2009. - № 1. - С.7-46.
6. Цивільний кодекс України за станом на 17 лютого 2021 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Закон України «Про авторське право і суміжні права»: за станом на 17 лютого 2021 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

REFERENCES

1. Boykova O.F. Intellectual property and information resources of libraries / O.F. Boykova // University Book. - 2008. - №1. - P. 30-35.
2. Bogatskaya S.G. Copyright in the library business / S.G. Bogatskaya // Bibliography. - 2005. - № 2. - P. 34-41.
3. Moiseeva S. Questions of copyright in the use of electronic documents in libraries: experience and solutions to the problem / S. Moiseeva // Library Forum of Ukraine. - 2004. - № 1. - P. 25-31
4. Minaev V.A. Copyright and libraries in the development of new technologies / V.A. Minaev // Library Science. - 2006. - № 3. - P. 32-36.

5. Schreiber J.L. Libraries in the conditions of legal and technological evolution of social development processes. Annual report of the Crimea Conference. Year 2008 / J. L. Schreiber // Nauch. and tech. b-ki. - 2009. - № 1. - P.7-46.
6. Civil Code of Ukraine as of February 17, 2021 / [Electronic resource]. - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Law of Ukraine "On copyright and related rights": as of February 17, 2021 / [Electronic resource]. - Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

Received 17.03.2021.

Accepted 18.03.2021.

Систематизация научно-технической информации в электронных базах данных

В статье проведен анализ рассмотренных вопросов, посвященных проблеме соблюдения прав авторов при систематизации информации в электронных ресурсах. Установлено, что ряд положений по использованию научно-технической информации в электронных ресурсах организаций требует более детального рассмотрения относительно соблюдения законодательства. Поставлена задача разработать алгоритм систематизации научно-технической информации в электронных базах данных организаций. Проанализировано использование научно-технической информации организациями при размещении ее в электронных базах данных. Выявлены нарушения, которые допускаются организациями. Предложен алгоритм систематизации научно-технической информации в электронных базах данных. Разработанный алгоритм позволяет организациям размещать объекты авторского права в своих электронных базах данных без нарушения прав авторов.

Systematization of scientific and technical information in electronic databases

It is important to maintain a balance between respecting the rights of authors and meeting the needs of society.

The author analyzed studies related to the problem of observing the rights of authors when organizing information in electronic resources.

It was found that some points related to the use of scientific and technical information in electronic resources of organizations require more detailed consideration regarding compliance with the law.

The aim of the study is to develop an algorithm for systematizing scientific and technical information in electronic databases of organizations.

It was found that when systematizing scientific and technical information in electronic databases of organizations, four main areas of activity using electronic resources can be distinguished, in which issues of copyright compliance are the most controversial:

- collection, use and storage of electronic documents;*
- use of information received from the Internet and other computer networks;*
- digitization of documents by the organization itself to create backups or for use of documents by electronic document delivery services;*

- copying of documents from databases, optical disks and other electronic media.

Unfortunately, by simply scanning the necessary publications and placing electronic copies of documents on their network to provide readers with access to them, organizations, in particular libraries, violate the law three times: 1) placing a work on its network without the consent of the copyright holders, because the reproduction of any copyrighted material without the consent of the copyright holders is a violation of copyright; 2) providing readers with access to them; 3) transferring documents in electronic form via networks without making payments to authors.

A detailed analysis of the use of scientific and technical information by organizations, consideration and study of current legislation made it possible to develop an algorithm for systematizing scientific and technical information in electronic databases. The library is considered as an organization that systematizes scientific and technical information.

The first part of the algorithm points to the traditional ways of using scientific and technical information as objects of copyright and ways of using it for systematization in electronic databases. The algorithm shows work in three directions:

1. Formation and preservation of objects of copyright, that is, the formation of the library fund.

2. Providing information in the traditional way and through systematization in electronic databases.

3. When creating electronic resources, libraries widely use the works of authors.

When librarians create databases, they should be mindful of copyrights and act in accordance with applicable laws. When creating electronic resources, the Regulation of the Library is developed, which regulates the basic principles of the formation and use of electronic resources.

All three directions of using objects of copyright must be accompanied by copyright agreements.

The last part of the algorithm indicates what measures will be taken if the libraries do not comply with the provisions of the copyright agreement and current legislation.

The developed algorithm for systematizing scientific and technical information in electronic databases allows organizations to place objects of copyright in the developed electronic databases without violating the rights of authors.

Ігнат'єва Вікторія Борисівна – к.т.н., доцент, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя.

Игнат'єва Виктория Борисовна – к.т.н., доцент, Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя.

Ihnatieva Viktoriia - Associate Professor, Ternopil Ivan Puluj National Technical University.